تۆپاندىن تامچە

باتۇر روزى

مەنبە: شىنجاڭ مەدەنىيىتى ژورنىلى 1996-يىللىق 6-سانىدىن ئېلىندى

ئېلكىتاب ئىشلىگۈچى : مەنزىل گۇرۇپپىسى

«ئوغۇزغا لىپمۇلىپ كاسەم، كېرەكمەس شەربىتى ئالەم،
ئۆتەر بەندىلىكتە مىڭ دەۋران، بۇ ھۆرلۇك تاپمىغاي بەرھەم.
بېشىڭ ئەگدۈرسە ئاچ-زارلىق، مالايسەنكى ئەمەس ئادەم،
سېنىڭ بىر لەھزە ئەركىڭگە، جىمى ئىنسانلىقىڭدۇر جەم...»

بۇ، زەرەپشان دەرياسىنىڭ باش ئېقىنى ۋادىلىرىنى بويلاپ ئولتۇراقلاشقان تاغلىقلار تالاي ئەسىرلەردىن بېرى جاڭگاللىدىن جاڭگالغا تۇتاشقان ئوت يالقۇنىدەك ئۆيمۇ ئۆي كۆچۈپ يۈرىدىغان مەشرەپلەردە ئەۋلادمۇ-ئەۋلاد داۋاملاشتۇرۇپ قانماي ئېيتىپ كېلىۋاتقان ناخشىدۇر. بۇ، ماددىي مۇھتاجلىقتا قۇل بولۇپ ئېتىقادىدىن، ئىشقىي-ھەۋەسلىرىدىن ۋە ۋۇجۇدى ئەركىنلىك چاقمىقى بىلەن جانلىنىپ چەكسىز قۇدرەتلىك ھاياتى كۈچكە تويۇنغان «يىپەك يولى» مەدەنىيەت ئەنئەنىسىنى بۈگۈنكى كۈنلۈكتە ئەخمىقانە تۇس ئالغان «زامانىۋى» كۆرەڭلىك ئىچىدە يوقىتىپ، ئەجدادلىرىغا ئەۋلادلىرى ئوخشىمايلا قالغان ئۇيغۇرلىرىمىزغا بېرىلگەن سىگنالدۇر. شۇنداقلا بۇ، بىر مەزگىللىك ھاقارەتلىك تارىخنى مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى ۋە نۇمۇسىمىزنى يوقاتقان ھالدا بەخرامان ئۆتكۈزۈۋەتكەنلىكىمىزدىن رەنجىپ، ئەپسۇس-نادامەت ئىچىدە ۋۇجۇدى قاقشاتقۇچ تەشۋىشلەردىن شىددەت بىلەن لەرزە ئۇرغان ھالدا دۇنياغا كېلىدىغان ئەۋلادلىرىمىزنى تىرىلىشتىن ئىبارەت بۈيۈك ئېھسان بىلەن غەرەزسىز ھالدا تارتۇقلاپ تۇرىدىغان مەڭگۈلۈك سەنئەت بەخش يېڭىلىقتۇر. ئەجەپلىنەرلىكى شۇكى، بۇ ناخشىلارنى يىل بويى ھاشارغا ئىشلەپ بەللىرى مۈكچەيگەن، قوللىرى تەڭگە-تەڭگە قاداقلار، ئاپتاپتا كۆيگەن چىرايلىرىنى رىيازەت قورۇقلىرى ئۆمۈچۈك تورىدەك قاپلاپ ۋاقىتسىز قېرىلىق يەتكەن دېھقانلىرىمىز ئېيتىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇلار بۇ ناخشىلارنى ئېيتقاندا، كەتمەننىڭ بىسىغا قوندۇرۇپ، لاي سۇ چىلاپ يېگەن زاغرىنىڭ تامىقىدا سۈزۈلۈپ قالغان كېپەكلىرى دۇنيانىڭ ئازابلىرىنى ئۇنتۇش ئۈچۈن جاننى ئالقانغا ئېلىپ قويۇپ چەككەن نەشىنىڭ پۇرىقى بىلەن قوشۇلۇپ، خامانىدىكى قىسماقتىن ھۆركىگەن قۇشقاچلاردەك ئېغىزلىرىدىن پۇررىدە توزۇپ چىقىدۇ. مەن ئەنە شۇ دېھقانلار ئارىسىدا، تاڭ ئاتقۇچە داۋاملىشىدىغان مەشرەپلەردە بويۇن تومۇرلىرى كۆپتەك ئىششىپ كەتكۈچە ناخشا توۋلاپ، قوللىرى قاپارغۇچە توختىمايدىغان داپەنلەر بىلەن بەستلىشىپ ئۇسسۇل ئويناپ چوڭ بولغان. مەشرەپلەردىن خۇددى پۈتكۈل ئالەمنىڭ روھىنى قەلبىمگە يىغىپ تۇرۇپ ئىمان ئېيتقاندەك، سۇ بىلەن ئەمەس، بەلكى ئىلاھى گۈزەللىككە تويۇنغان غايىۋانە نۇر بىلەن يۇيۇنۇپ

پاكلانغاندەك، تەڭرىگە يۈتكۈل ۋۇجۇدۇم بىلەن بېرىلىپ قىلغان ئىبادەتلەردە بەدىنىم ئېرىپ، كۆكسىگە جاھاننىڭ جېنى ئۇرغۇپ تۇرغان بۇ مۇقەددەس زاتى ئالىيلىرى بىلەن بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ كەتكەندەك بىرخىل ئازادىلىك ئىچىدە ئۆزۈمنى قۇشتەك يەڭگىل سېزىپ قايتىپ چىقاتتىم. ساغلام ۋە ئۆزىنى ئۇنتۇغان ئىلاھىي مۇقەددەسلىك ئۇستىدە قۇرۇلغان ئەركىنلىك ئالىمنى نامايىش قىلغۇچى شەرەپلەر پاكار-پاكار سوقما تاملار بىلەن ئورالغان چەللە باراڭ ئاستىدىكى توپا تۇزۇپ تۇرىدىغان ئاشۇ كىچىككىنە ماكاندا تۇرۇلۇپ-تۇرۇلۇپ لەڭ ئۇرۇپ قايىنام ھاسىل قىلىۋاتقان گۈلدۈرمىگىلا ئوخشايتتى. مەن ئەنە شۇ گۈلدۈرمىدە بەخرامان ئويناپ يۈرگەن بېلىجان ئىدىم.

چىمدۇ كەنتى كاچۇڭ يېزىسىدىن ئاران كۆز يەتكۈدەك كەڭلىكتە يېيىلىپ ئاقىدىغان زەرەپشان دەرياسى ئارقىلىق ئايرىلىپ تۇرىدۇ، دەريا ئېقىنى قاپ بەللىرىدە ناگاندا بىر ئۆڭكۈر ئېغىزلىرى چەكچىيىپ تۇرىدىغان، قىلىچ بىسىدەك تىك ئۆرلىگەن قارا قۇرۇم تاغ تىزمىسىغا چاپلىشىپ قالغان قۇلاق شەكىللىك چىمدۇ كەنتىگە كەلگەندە چېكتىمىدە تۇرۇۋالغان يىگىتلەرنى ئەگىپ ئۇسسۇل ئويناۋاتقان قىزلاردەك ئەپچىللىك بىلەن قايىدۇ. دولقۇنلار يىلاندەك سويلىغان پېتى كەنتنىڭ كەلكۈن مەزگىللىرىدە توختاۋسىز چېقىلىپ تاغ تەرەپكە سۈرۈلۈپ كېتىۋاتقان تىك يارلىقلىرىنى غىردىغان ھالدا ئايلىنىپ ئۆتۈپ كېتىدۇ. باشلانغۇچتا ئوقۇيدىغان چاغلىرىم ئىدى، مەكتەپ تاملىرىغا چوڭ خەتلىك گېزىتلەر ۋە كوڭزىنىڭ قالايمىقان سىزما رەسىملىرى چاپلىنىپ كەتكەنىدى. كۈنلىرىمىز «ماۋزېدۇڭ سۆزلىرىدىن ئۈزۈندە» نى يادلاش ۋە تېزەك تېرىش بىلەن ئۆتەتتى. ماڭا ھەممىدىن بەك ئەلەم قىلغىنى، بۇ كۈنلەردە ھەتتا تويي-تۆكۈنلەردىمۇ مەشرەپ ئويناش چەكلەنگەنىدى. كەنتىمىزدىكى بىر نەچچە نەغمىچىنى دادۇي (كەنتنىڭ شۇ ۋاقىتلاردىكى ئاتىلىشى – ئا) ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ قورۇسىدا-جامائەت ئارىسىدا ئۆرە تۇرغۇزۇپ قويۇپ يېرىم كۈن كۈرەش-پىپەن (تەنقىد) قىلىشىدى، ئۇلارمۇ شۇنچە يىلدىن بېرى ئىككى تۆت تەڭگە ھەق تەلەپ قىلماي يۇرتداشلىرىنىڭ تويي-تۆكۈنلىرىنى قىزىتىپ بەرسە، ئەشۇ قەۋم-جامائەتنىڭ بىرلا ئۆرۈلۈپ نەغمىچىلەرگە قارشى شوئار توۋلاپ يۈرگىنى ئۇلارغا بەكمۇ ئەلەم قىلغانىدى. بىر قېتىم مەنمۇ مەكتەپتە ئىككى ساۋاقدىشىم بىلەن بىللە ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا كۈرەشكە تارتىلدىم. ئالدىنقى كۈنى كۆمۈركانىغا ماڭغان بىر ھەربىي ماشىنا كەنتىمىزدىكى بىرەيلەننىڭ پاخلاندەك يوغىنىغان خورىزىنى بېسىپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپمۇ، شوپۇر ماشىنىسىنى توختاتماي، ئۇستىبېشىمىزغا چاڭ توزۇتقانچە كېتىپ قالغانىدى. ئەتىسى بىز يول بويىدا ئوينىغاچ بۇ ماشىنىنىڭ قايتىشىنى كۈتتۇق، قولىمىزدىكى سېۋەتلەردە يول بويى تەرگەن تېزەكلەردىن ھور چىقىپ تۇراتتى. ماشىنا

كەلدى. بىز ئىككى قاشقا بۆلۈنۈپ، ماشىنا ئۈدۈلمىزدىن ئۆتكەندە سېۋەتتىكى تېزەكلەرنى كابىنكىغا ئاتتۇق-دە، تەرەپ-تەرەپكە قېچىپ كەتتۇق. شوپۇرلار دادۇي سېكرىتارىنى بىر مۇنچە تىللاپ، تەھدىت سېلىپ قويۇپ كېتىپتۇ. قورقۇپ چىرايىدا قان دىدارى قالمىغان سېكرىتار مەكتەپكە كېلىپ، ئوقۇغۇچىلارنى سۈر-توقاي قىلىپ، تەرەپ-تەرەپكە چاپتۇرۇپ يۈرۈپ بىزنى تېپىۋالدى. شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن سېكرىتار مەكتەپتە دادۇي كادىرلىرى ۋە ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلارنى يىغىپ كۈرەش-پىپەن يىغىنى ئاچتى. بىز ئۈچ نەپەر ساۋاقداش ئوتتۇرىغا تارتىپ چىقىرىلىپ كۈرەش-پىپەن قىلىندۇق. توپ ئىچىدە خورىزنى ماشىنا بېسىۋەتكەن ئائىلىنىڭ باللىرىمۇ بار ئىدى، ئۇلار تېخى ھەممىدىن بەك شۇئار توۋلاپ، بىزنى ھەدەپ تىللاۋاتاتتى، «ماشىنا خورېزىڭنى باسقۇچە ئۆزۈڭنىلا بېسىپ ئۆلتۈرۈپ قويغان بولسىچۇ، ئىلاھىم!» دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە.

ئارىدىن بىر-ئىككى يىل ئۆتكەندە خۇددى مۆجىزە يۈز بەرگەندەك داپ داراڭلىغان ئاۋازلار يەنە ئاڭلىنىشقا باشلىدى. بىر توپ باللار خوشاللىقتىن تېرىمىزگە سىغماي مەشرەپ سورۇنىغا قاراپ ئۇچتۇق. نەغمىلەرنىڭ تېكىستلىرى خەنزۇچە ئۆزۈندىلەرگە ئالماشقانىدى. «تاجىخان يارلار، باغدا ئوينايلى» دېگەننىڭ ئورنىغا «چېك ئەيدى ماۋجۇشى، ۋومېن شىنجۇڭدى خۇڭتەييالڭ» (قەدىردان ماۋجۇشى، قەلبىمىزدىكى قىزىل قۇياش) دېگەن سۆزلەر تېكىست قىلىنىپ سېلىنغانىدى. نەغمىچىلەر ئەسلىدىكى تېكىستنى ئوقۇسا، «سېرىق ناخشا ئوقۇدۇڭ» دەپ كۈرەش-پىپەن قىلىناتتى. شۇڭا ئۇلار ئاخىر زامانغا باب مۇشۇ ئامالنى ئويلاپ تاپقانىدى. مەردانە-جۇشقۇن ئاھاڭلار ئەۋجىگە كۆتۈرۈلدى. شوخ-شادىيانە ئۇسسۇللار مەيداننى بىر ئالدى. خورىزنى ماشىنا بېسىۋالغان باللار بىلەن بۇرۇنقى ئاداۋەتلەرنى ئۇنتۇغان ھالدا بىر-بىرىمىزگە كۈلۈمسىرەپ بېقىشىپ شوخلۇق بىلەن ئۇسسۇل ئوينىشىپ كەتتۇق. جامائەتنى نەغمىچىلەرنى كۈرەش قىلىشقا ئۈيۈشتۇرغان دادۇي كادىرلىرىمۇ ئەمدىلىكتە دەل شۇ نەغمىچىلەر چالغان داپقا ئۇسسۇل ئويناۋاتاتتى. ئۇلارمۇ مەشرەپنى كۆرگەندىن كېيىن يېڭىباشتىن ئىمان ئېيتقان مۇسۇلماندەك ئۆزىنىڭ ئەسلى ئادىمىيلىك ماھىيىتىگە قايتىپ كەلگەندى. كۈرەش قىلىنغان نەغمىچىلەرمۇ، ئۇلارنى كۈرەش قىلغان جامائەتمۇ باللارچە سەبىيلىك بىلەن ئۆچ-ئاداۋەتلەرنى ئۇنتۇشقان ھالدا بىر-بىرىگە كۈلۈمسىرىشەتتى. شۇ تاپتا ئۇلارنىڭ روھى بەجايىكى ھەج قىلىپ قايتقاندەك پاكلانغان بولۇپ، ۋۇجۇدى سۆيگۈ تەپتىدە ئېرىپ، بىر-بىرىگە سۇغا سۇ قوشۇلغاندەك قوشۇلۇپ، مەيداندا لەك ئۇرۇپ ئاققان غول ئېقىنغا ئوخشاش كۆۋەجەپ ئاقماقتا ئىدى، نەغمىچىلەرنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى شىددەت بىلەن مۇزىكىغا ئايلانماقتا، ئۇسسۇل ئويناۋاتقانلارنىڭ

پۈتۈن بەدىنى ھەۋەس-ئىشتىياق يالقۇنىدا قۇيرۇق يېغىدەك ئېرىپ، دولقۇنىدەك سويلىماقتا.. سورۇندا ئادەملەرگە قورقاق سىلىشنى بەلگە قىلغان ھايۋانىيلىق غايىپ بولۇپ، ئۇنىڭ ئورنىدا مۇھەببەت ۋە ئۆز-ئۆزىدىن ھالقىشنى بەلگە قىلغان ئىنسانىيلىق تەنتەنە قىلماقتىدى. بۇ يەردە ئادەملەرنىڭ بېشى ئۈستىدە ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ كۆڭۈل تۆرىدە قارار تاپقان ھەقىقىي ھاكىمىيەت قۇرۇلماقتا. ئىنسانىي مۇھەببەت سورۇن ئەھلىنىڭ بىردىنبىر ھۆكۈمدارىغا ئايلانماقتا، ھەممەيلەن ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى ئادەملىك تەبىئىتىگە قايتىپ كەلمەكتە ئىدى. بىرلىكى چەكسىز رەھىمدارلىقتا كۆرۈنگۈچى ئالەمگە ھەقىقىي ئوخشىغان بۇ مەشرەپتە رەھىمدارلىق بىرلىكتە، بىرلىك رەھىمدارلىقتا-سەنئەتلىك يوسۇندا ئەكس ئەتمەكتە : دىل ئازارلىق-پەسكەشلىكتىن خالاس بولۇپ، غاپىللىقتىن سەزگۈرلۈككە، روھسىزلىقتىن شاد-خوراملىققا مۆجىزانە سەكرەش ھاسىل قىلغان مەشرەپ ئەھلى ئىنسانىي ئۇلۇغلۇقنىڭ ئېستېتىك پەللىسىدە ئۆز-ئۆزىنى نامايىش قىلماقتا ئىدى.

دەرس ۋە ئەمگەكتىن بىكار بولغان چاغلىرىمدا كەنتىمىزدىكى دىنىي زاتلاردىن ساۋاق ئېلىپ، دىنىي ئىلىمدىمۇ باشلانغۇچ ساۋاتقا ئىگە بولغانىدىم. ئاتا-ئانام ۋە يۇرتداشلىرىم ئاللىبۇرۇن ئالەمدىن ئۆتكەن بوۋىلىرىمنىڭ مۇشۇ ئەتراپتىكى يېزا-قىشلاقلاردىن بىرەر مىڭ تالىپلارنى يىغىپ ئوقۇتۇپ، يۇرت-يۇرتقا ئىلىم-مەرىپەتتىن چىراق يېقىپ ئۆتكەن، ھەممىلا ئادەم ئىخلاس قىلىدىغان كاتتا ئۆلىمالاردىن ئىكەنلىكى، ھالا بۇ كۈنلەرگە كەلگەندە ئۇلارنىڭ ئىزىنى باسىدىغان ئادەملەرنىڭ چىقمايۋاتقانلىقىنى، مېنىڭ شەخسەن شۇلارنىڭ ئىزىنى بېسىشىپ كېرەكلىكى ھەققىدە ئۆزۈندىن-ئۇزۇن ۋەز-نەسىھەتلەرنى قىلىشاتتى. گەرچە خەت تونۇمىسىمۇ قۇرئاننىڭ تەڭدىن تولىسىنى يادقا بىلگەنلىكى ئۈچۈن «قارىم» دەپ ئاتىلىپ قالغان دادام ۋە ئىشقىي غەزەللىرى ئۈچۈن «تىتىقسىز شېئىرلارنى يازىدىكەن» دەپ ناۋائىينى تىللاپ يۈرىدىغان دىنىي ئۇستازلىرىم مەشرەپكە بارماسلىقىمنى تەلەپ قىلاتتى، مەن بەش ۋاق نامازنى ساددا ئەمما چىن ئىخلاسىم بىلەن ئوقۇپ بولۇپلا كېچە-كېچىلەپ دۇئا-تىلاۋەت ۋە قىرائەت قىلىش بىلەن تاڭ ئاتقۇزىدىغان ئىبادەت سورۇنلىرىدىن ئۆزۈمنى غىپپىدە چەتكە ئېلىپ، نەدە مەشرەپ بولسا شۇ يەرگە ئۇچاتتىم. مەشرەپتىمۇ ئوخشاشلا ۋۇجۇدۇم پاكلىنىپ قايتقانلىقىم ئۈچۈن ئاڭسىز رەۋىشتە ئۇنىمۇ ئىبادەت بىلەن تەڭ كۆرۈپ ئۆتكەنلىكىمنى كېيىن ھېس قىلدىم. ئەمما مەھەللىدىكى ئىمام-مەزىن، موللام دېگەنلەرنىڭ مەشرەپنى نېمە ئۈچۈن ئۆچ كۆرىدىغانلىقىنى ھېچ چۈشەنمەيتتىم.

كۆۋرۈكى يوق دەريادىن گاھ تولۇم، گاھ سۇ باشقۇرۇش پونكىتىدىكىلەر سۇ ئۆلچەش ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان، دەريانىڭ ئىككى قىرغىقىغا دارغا ئوخشاش تارتىپ قويۇلغان پولات

چۈشقىلىق ئارقانغا ئېسىلغان سېرىلاڭغۇ ساندۇق بىلەن ئۆتۈپ، كەنتىمىز بىلەن يېزا بازىرى ئارىلىقىدىكى 10 كىلومېتىرلىق چۆلدە سانسىز قېتىملاپ پىيادە بېرىپ-كېلىپ يۈرۈپ، كۆمۈر توشۇيدىغان تراكتورلارنىڭ كاتاڭ يولدا يەر تەۋرىگەندەك سىلكىنىپ تۇرىدىغان كوزۇپلىرىدا توپقا ئوخشاش سەكرەپ ئولتۇرۇپ، كۆمۈر توزۇندىلىرى بىلەن قازاننىڭ كۈيىسىدەك قارىداپ كۈنلەپ يول يۈرۈپ ناھىيە بازىرىغا قاتراپ مىڭ مۇشەققەتتە ئوقۇشىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئاخىر «كاچۇك مەشرىپى» ئوينايدىغان يېزا-قىشلاقلار تارىخىدا تۇنجى بولۇپ دۆلەتلىك ئىمتىھاندىن ئۆتكەن بىردىنبىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ قالدىم. تەقۋادار ئاتا-بوۋاملارنىڭ ۋە خۇداگۇي يۇرتداشلىرىمنىڭ ئارزۇ قىلغىنىدەك دىنىي ئۆلىما بولۇشنىڭ ئورنىغا ئىزدىنىش روھىدىكى يېڭىچە شېئىرلارنى يازىدىغان ياش شائىرلارنىڭ بىرى بولۇپ يېتىشىپ چىقتىم. ئەمەدىلىكتە يۇرتداشلىرىم مەندىن چەكسىز پەخىرلىنىپ مەسچىتلەردە ماڭا ئاتاپ دۇئا قىلىشىدىغان، سورۇنلاردا بولسا شېئىرلىرىم بېسىلغان گېزىت-ژۇرناللارغا ماڭا ئاتاپ بىر رۇمكا ھاراقنى تۆكۈۋېتىپ تۇرۇپ ئاندىن مەشرەپنى باشلايدىغان بولۇشتى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە يۇرتۇمغا بارسام نەغمە-ناۋاسىز، خۇددى ھازىدەك بىر تويغا قاتنىشىپ، داڭ قېتىپ قالدىم. يېقىندا يۇرتىمىزغا كېلىپ ئولتۇراقلاشقا xx غوجامنىڭ بۇيرۇقى بىلەن توي-تۆكۈنلەردىمۇ مەشرەپ ئويناش چەكلەنگەنىكەن. ھەتتا كىچىكىدە بوۋامنىڭ چەكلەشلىرىگىمۇ ئۇنىماي يېڭى مەكتەپكە قېچىپ بېرىۋېلىپ يۈرۈپ ئوقۇپ، ئاخىرى ئوقۇتقۇچى بولۇپ 30 نەچچە يىل يېزا مائارىپى ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەپ، سان-ساناقسىز تاغلىقلارنىڭ ساۋادىنى چىقارغان، تېخى يېقىندىلا پېنسىيىگە چىققان ئاناممۇ ئاتا-بوۋىلىرى تارىختا جەمەتىمىز بىلەن قويۇق باردى-كەلدى قىلىشىپ ئۆتكەن قاغىلىقلىق && خوجامغا قول بېرىپ مۇرت بولغانىدى. ئەرۋاھىم ئۇچتى. نەغمىچىلەرنى چاقىرتىپ كېلىپ توي ئىگىلىرىنىڭ ئارىسالدى بولۇپ قالغىنىغا ئۇنىمايلا مەشرەپنى باشلىۋەتتۇق. تويغا كەلگەن ھېلىقى غوجامنىمۇ ئۇسسۇلغا تەكلىپ قىلىپ مەسخىرە قىلىۋېلىشقىمۇ ئۈلگۈردۇق. كەچتە بەزمىدە يېزا باشلىقلىرىنىڭ تۆردىن كۆرسەتكەن ئورۇنلىرىنىمۇ رەت قىلىپ، پەگادا ئولتۇرۇپ نەغمىچىلەرنىڭ ئارىسىغا بېرىۋالدىم. شۇ ئارىدا ياشانغان نەغمىچىلەرنىڭ ئالدىغا چىنىگە تولدۇرۇپ ھاراق ئەكىلىشتى ۋە ئۇنى ئىچىشكە قوپاللىق بىلەن زورلاشتى. يېزىنىڭ بۇيرۇقۋاز «كاتتا» لىرىنىڭ ئالدىدا تەڭلىكتە قالغان نەغمىچىلەرنىڭ چىرايىغا يىغا ئولاشقانىدى، پۈتۈن ئۆمرىنى سەنئەتكە بېغىشلاپ، جاپاكەش دېھقانلارنىڭ كۆڭۈل تەشنالىقىنى مەشرەپ بىلەن قاندۇرغان بولسىمۇ، قېرىغانلىرىغا قارىماي ئىنسانىي ھوقۇقلىرى دەپسەندە قىلىنىۋاتقان نەغمىچىلەر ئۈچۈن، مۇشۇككە تاشلاپ بەرگەن بەزچىلىك مەنسەپلىرى

بىلەن كۆرەشلەپ، ئادەملەر ئۈستىدىن ھۆكۈمرانلىق قىلىمەن دەپ ئادەملىكىنى ئۇنتۇشقانلار تەرىپىدىن *** خوتۇنغا ئوخشاش ھاقارەتلىنىۋاتقان مۇقەددەس سەنئەت ئۈچۈن ئىمكانقەدەر ئۆزۈمنى بىسىۋالغان ھالدا داۋاگەر بولۇپ ئوتتۇرىغا چىقتىم، سۆزلىرىم ھەقلىق بولغىنى ئۈچۈن نەغمىچىلەرنىڭ ئىززەت-غورۇرى قوغدىلىپ، ئاخىر مەشرەپ ئۆز يولى بىلەن تاڭ ئاتقۇچە داۋاملاشتى.

ئوقۇش، خىزمەت ۋە باشقا زۆرۈرىيەتلەر تۈپەيلى ئۇزۇن يىل يۇرتتىن ئايرىلدىم. بىراق يۇرتۇم كاچۇڭنىڭ مەشرەپلىرىنى پەقەت ئۇنتالمىدىم، مەشرەپلەر مېنى سېھىرلىۋالغانىدى. مەشرەپسىز مۇھىتتا ياشاۋاتقان ئۆزۈمنى خۇددى سۇدىن ئايرىلغان بېلىقتا ئوخشاش روھىي جەھەتتىن تولىمۇ يېتىم سەزدىم. ئىنسانلارنى كۆپىنچە بىر-بىرىدىن ئايرىۋېتىدىغان ئىلمىي بەس-مۇنازىرىلەرنىڭ قايناملىرىدا مەشرەپلەرنىڭ ئادەملەرنى ھەقىقىي يوسۇندا بىرلىككە كەلتۈرەلەيدىغان ئۇلۇغ كۈچ ئىكەنلىكىگە بارغانسېرى قايىل بولماقتا ئىدىم. مەشرەپلەر مىللىتىمىزنىڭ باللىق دەۋرىدىكى سەبىي، ساپلىقىنى مەنبە قىلغان، ئەپسانىۋى تەپەككۇر ئىقلىملىرى بىلەن كەڭ كۆلەمدە تۇتاشقان، قەھرىمانلىق دەۋرىمىزدىكى مەردانە روھىي ھالەتلەرنى ئۆزىدە گەۋدىلەندۈرگەن ھالدا راۋاجلانغان، مەدەنىيەت دەۋرىنىڭ نازاكەتلىرى بىلەن تويۇنغانىدى. تارىم ۋادىسىغا كۆمۈلگەن دۇنياۋى مەدەنىيەت ئاچقۇچىنىڭ تىرىك شاھىدى، قۇم ئاستىغا كۆمۈلگەن تەكلىماكان مەدەنىيىتىنىڭ ۋە كېيىنكى كارۋان كولدورملىرىنىڭ تەشكەشلىكىدە راۋاجلانغان يىپەك يولى مەدەنىيىتىنىڭ يالدامىسى، دۇنيا مەدەنىيەت خەزىنىسىدىكى تاساددىپىيلىقسىمان بىر ئاجايىبات ھىساپلانغان بۈيۈك سەنئەت قامۇسى 12 مۇقامنىڭ ئانا بۆشۈكى بولغان مەشرەپلەر بارغانسېرى ئاتا-بوۋىسىنىڭ يولىدىن تېيىپ مىللىي ئادەت ۋە ئەخلاقىي زاۋاللىقتا يۈزلىنىۋاتقان بۇ بەختسىز ئەۋلادلارنىڭ قولىدا يوقىلىش گىرداۋىغا بېرىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ قاتتىق ئازابلىناتتىم. كۆز ئالدىمدا نۇرغۇن ئەرلىرىمىزنى ئاختا قىلىپ، ئەرلىك خاراكتىرىنى خۇنۇكلەشتۈرۈپ، ئۇلارنى بۇ دۇنيا مەئىشىتى ۋە ھاياتلىق زەۋقىدىن مەھرۇم قىلىپ، ھەركىمنىڭ بېشىنى ئۆزىگە زىندان قىلىپ قۇرۇپ چىققان خوجا ئافاقنىڭ تۆكۈرۈك چاچراندىلىرى بولغان خوجاملار، سەنئەتتىن ئىبارەت بۇ ھاۋا ئانىنى خالىغانچە ئاياق-ئاستى قىلىپ ئوينايدىغان دېدەككىلا ئايلاندۇرىۋېلىشقان مەنسەپدار-بۇيرۇقۋازلار ھەقىقىي ئۇيغۇر روھىنىڭ تىندۇرما شەكلىلىك جۇغلانمىسى بولۇپ قالغان مەشرەپلەرنى يالماپ يۇتۇۋاتقان يەتتە باشلىق يالماۋۇزدەك مېنى تەشۋىشكە سالاتتى. ئۆزۈمنى بىر خىل سىقىلغان بوشلۇق ئىچىدە تېپىرلاپ قالغاندەك، مەشرەپلەر خۇددى ئىپتىدائىي ئورمانلاردىكى بۇرغا ساداسىغا ئوخشاش يىراق-

يىراقلاردىن خىرە-شىرە ئاڭلىنىۋاتقاندەك ھېس قىلاتتىم. مەشرەپلەر مېنىڭ نەزىرىمدە يىراق ئەجدادلىرىمىزنىڭ قەلبىدە ئۇرۇق بولۇپ تېرىلغان ۋە ئەۋلادلارنىڭ ۋۇجۇدىدا توختاۋسىز تىرىلىپ تۇرغان بىر خىل ئەنئەنىدارلىقتا ئىگە بولغان روھىي ماھىيەتنىڭ سەنئەتكارانە رەۋىشتە جانلانغان، جۇلالىق ئەۋجى ئىدى. نەغمىچىلەرنىڭ خىيالى سىماسى كۆز ئالدىمدا رىۋايەتتىكى ئوغۇز خاقانغا ئايلىناتتى ۋە ماڭا «دەدە قورقۇت» چۆچەكلىرىدىكىدەك «ئەي ئوغۇللىرىم، بىز كۆكتىن تامدۇق، يەردىن ئۈندۇق!... پانىي دۇنيا كىملەردىن قالمىغان؟...يۇرت-يايلىقىم سىلەرگە ئامانەت... نەسلىمىز قۇرۇمىسۇن، دۇنيادا نامىمىز ئۆچمىسۇن!...» دەپ تەكرار-تەكرار پىچىرلايتتى. ئەتىقىاتچىلىرىمىز ۋە سەنئەتكارلىرىمىزنىڭ دىققەت-ئېتىبارىدىن چەتتە قېلىۋاتقان كاچۇك مەشرەپلىرى يوقىلىش گىردابىغا بېرىپ قالدى. مانا بۇ-پاكىت! پۇت-قولى چۈشەلگەن پاخلانغا ئوخشاش تىپىرلاپ كەتتىم. ئاخىر باغلاقنى زەرب بىلەن يۇلقۇنۇپ يىشىۋەتتىم-دە، قەرزگە بوغۇلۇپ تۇرۇپ كاچۇك مەشرەپلىرىنى رەتلەشكە، ئاۋازغا ئېلىشقا كىرىشتىم. 105 نەغمە ۋە 2100 مىسرادىن تەركىپ تاپقان توققۇز يۈرۈش مەشرەپ مۇقاملىرى ئەتراپىمغا ئۇيۇشقان نەغمىچىلەرنىڭ غەيرىتىمگە ئىچ-ئىچىدىن سۆيۈنگەن ھالدا كۆرسىتىۋاتقان تىرىشچانلىقلىرى ئارقىلىق جىددىي مەشق ئۈستىدە كېتىۋاتاتتى. توساتتىن مەن يوق ۋاقتىمدا مۇھىم نەغمىچىدىن ئىككىنى كەنت باشلىقى ھاشارغا ھەيدەپ كىتىپتۇ. مەشق توختاپ قالغانىدى، ئەرۋاھىم قىرىق گەز ئۇچتى. دەرھال كەنت قورۇسىغا باردىم. ئىشىكى ھاڭقىرغاي ئوچۇق تۇرغان كەنت ئىشخانىسىدا بىرمۇ ئادەم يوق ئىدى. تامدا ئۆز زامانىسىدا بىر قاتار كونا لەۋھە-تەقدىرنامىلەر قاتارىدا «چوشقا بېقىشتىكى ئىلغار دادۇي» دەپ خەت يېزىلغان، رەڭگى ئۆڭۈپ كەتكەن لەۋھەمۇ ئېسىقلىق تۇراتتى. باللىق چاغلىرىمدا ئائىلىلەرگە چوشقا بېقىش ۋەزىپىسى چۈشۈرۈلگەنلىكى، دېھقانلار ئۆزلىرى يېمەي-ئىچمەي بېقىپ كۈپكە ئوخشاش سەمرىتىۋەتكەن، 10-20 ئادەم بىرلىشىپ بالداق بىلەن كۆتۈرۈپ ئاران كوزۇپقا چىقىرىۋاتقان چوشقىلار، ئۈچ-تۆت چوشقا بىلەنلا لىق توشۇپ قالغان كوزۇپلار، ئۇنى سۆرەپ توقايدىن ئايلىنىپلا غايىپ بولىدىغان ماشىنىلار... ئارقىدىنلا چوشقىغا ئوخشاش سەمرىپ كەتكەن يەرلىك ھۆكۈمدارلار بىر-بىرلەپ كۆز ئالدىمدىن ئۆتتى. بىر موتسىكلىتنى يېرىم يولدا پاتقاققا پاتۇرۇپ قويۇپ، پىيادە يول يۈرۈپ خېلى ئۇزۇندا ھاشار مەيدانىغا چۈشتۈم. يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ تامغىسى بېسىلغان ئۇقتۇرۇشلار ئاقمىغان يەردە چىرايلىق گەپمۇ ئەلۋەتتە ئاقمىدى. چەكلىك ساندىكى ناھىيە دەرىجىلىك ھاشار، يەنە قانداقتۇ مۇئەييەن ساندىكى يېزا دەرىجىلىك ھاشار، سانى يوق كەنت دەرىجىلىك ھاشارلار ھەققىدىكى بىر مۇنچە تەپسىلاتلارنى چىرايى كۆمۈردەك قارىداپ كەتكەن ۋە تۆت سەر قېقىۋېلىپ

چالا مەست بولۇپ قالغان كەنت باشلىقىنىڭ ئاغزىدىن چىداپ تۇرۇپ ئاڭلىدىم : يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ تامغىسى كەنت دەرىجىلىك ھاشارغا ئاقماسمىش. نەغمىلەرنى رەتلەش مېنىڭ پۇل تېپىش ئۈچۈن قىلغان خۇسۇسىي ئىشىممىش. بىرەر مىڭ دېھقان ئىشلەۋاتقان يەر تۈزلەش ۋەزىپىسى بىر-ئىككى نەغمىچى قاتناشماي قالسىلا ئورۇنلانماي قالارمىش... ئۇ، گېپىنى كەنت باشلىقلىق ۋەزىپىسىنى ماڭا ئۆتكۈزۈپ بەرمەكچى بولۇپ تۈگەتتى، دېھقانلار ئىشنى تاشلاپ ئالىلىبۇرۇن ئەتراپىمىزغا ئولىشىۋالغانىدى. مۇنازىرە باشلىنىپ كەتتى. دېھقانلارنىڭ كۆپ قىسمى دېگۈدەك كەنت باشلىقىغا خوشامەت قىلىپ ياكى ئۈنىڭدىن قورقۇپ، نەغمىچىلەرنى ئەيىبلەۋاتاتتى. ئېڭىمدا بولسا چىڭغىز ئايتماتوۋنىڭ رومانىدىكى ماڭقۇرت ئوغلى ئېتىۋەتكەن ئانىنىڭ ياغلىقى قوشقا ئايلىنىپ ئۈچۈپ : «ئويلاپ كۆرگىن، سەن كىمسەن ؟ ئىسمىڭ نېمە ؟ سېنىڭ ئاتاڭ دۆنەنباي!» دەپ سايراۋاتاتتى. ئىككى نەغمىچىنى ئېلىپ ماڭدىم. كەنت باشلىقى بىر توپ دېھقاننى ئەگەشتۈرۈپ كەينىمدىن يۈگۈرۈلۈپ كەلدى. كۆز ئالدىم قاراڭغۇلاشتى، غەزەپتىن ئەسەبىيلىرىمگە تىترەك ئولاشتى. يۈرىكىم شىددەت بىلەن سېلىشقا باشلىدى. خۇدۇمنى بىلىپ-بىلمەي نەغمىچىلەرنىڭ قولىدىكى كەتمەننى يۇلۇپلا ئالدىم-دە كەنت باشلىقىغا ئېتىلدىم. ئاللاھ قۇرئاندا :«مەندىنلا قورقۇڭلار!» دىسە، ئاللاغا قارىغۇلارچە شېرىك كەلتۈرۈپ، ئۆزلىرىنىڭ سايىسىدىنمۇ ھۆركۈگۈدەك دەرىجىدە يۈرەكئالدى بولۇپ كەتكەن بۇ تەقۋادار دېھقانلار ئۆزلىرىنى خالىغانچە دۇمبالاپ ئوينىاپ قورقۇتۇۋالغان باشلىقىنىڭ مەندەك «بىر كىتاپ خالتىسى» دىن قورقۇپ قېچىپ كەتكەنلىكىنى كۆرگىنىدە كۆزلىرىگە ئىشەنمىگەندەك ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قېلىشتى.

مېنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرغىنى، كاچۇڭ مەشرىپىنىڭ كېيىنكى تەقدىرى بولدى. ئەسلىدە كاچۇڭ مەشرەپلىرىنى رەتلەپ ئېلىپ بارسام، زىيالىيلىرىمىز ئالتۇن تېپىۋالغاندەك خوش بولۇپ كېتىدۇ، دەپ قاتتى ئىشەنگەنتىم. لېنتىغا ئېلىنغان نەغمىلەر، توپلانغان تېكىستلەر ۋە بۇ ھەقتە يېزىلغان ماقالىلەر، ئاخبارات-نەشرىيات ئورۇنلىرىدا بىر يىلدىن بۇيان سوغۇق مۇئامىلىگە ئۇچراپ «سارغىيىپ» يېتىپتۇ. ئۇلار جىنسىي كېسەللىكلەرنى داۋالايدىغان ساختا دورىلارنىڭ ئېلانلىرىنى ئاي-ئايلاپ بېسىشىدۇكى، ئۇنى تۆپ يىلتىزىدىن داۋالىيالايدىغان مەنىۋى ئىقتىدارغا ئىگە بولغان مەشرەپلىرىمىز ھەققىدە لىللا تۆت ئېغىز گەپ قىلىپ قويۇشقا يارىمايدۇ. توغرا، جىنسىي كېسەللىك بىزدە مەۋجۇد، كۆنسېرى زەئىپلىشىپ، يوقىلىۋاتقان ئەرلىك غۇرۇرىمىزنىڭ ئۆزىلا بىزدىكى ئەڭ ئېغىر ۋە ھەقىقىي جىنسىي كېسەللىك. بىراق ئۇنى داۋالايدىغان ھەقىقىي ئېلانلار قېنى؟ ئاخشىمى ئاچچىق ھاراقنى مەنتاڭ ئىچكەندەك بولۇشقا ئىچىپ، ئەتىسى چۈشكىچە ئايالى

بىلەن ئەينەك تالىشىپ پەرداز قىلىشىپ، قۇرۇق سۆلەت بەگزادىدەك گىدىيىشىپلىشقان، ئەمەلىيەتتە مىللىي روھتىن ئايرىلغان قۇرۇق كىتابىي بىلىملەر بىلەنلا ئۆزە تۇرۇۋاتقان «بىر مۇرىسى يوق كاپىتان» (ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن سۆزى) غا ئوخشاپ قالغان زىيالىيلىرىمىز بۇ ھەقتە ۋىجدانەن ئويلىنىپ باقتىمۇ؟ ئۇلارنىڭ بايىقى كەنت باشلىقىدىن زادى نېمە پەرقى بار؟ گەپ بۇ يەردە نوقۇل كاچۇك مەشرەپلىرى ئۈستىدىلا كىتىۋاتقان بولسا بۇنداق قايىنمىغان بولاتتىم. ئۆز ۋاقتىدا ئۆزلىرىنىڭ بىر تەرەپلىمە ۋە قاتمال، ئالا-جوقا پەتىۋالىرىنى قوغداپ قېلىش مەقسىتىدە ئەنئەنىگە دەۋاگەر بولۇشقان زىيالىيلىرىمىز ئارىسىدا مانا ئەمدىلىكتە ھەقىقىي ئەنئەنە-مىللىي روھ يېتىم بالىدەك سارغايماقتا. كاچۇك مەشرەپلىرىنىڭ كېيىنكى تەقدىرى بۈنى ئارتۇقى بىلەن دەلىللەپ تۇرماقتا. «ئات ئۈستى مەدەنىيىتى» نى ياراتقان دەۋرىمىزدىكى ئۆيۈشقاقلىق ۋە مەردانىلىك، يېپەك يولى مەدەنىيىتى دەۋرىدە شەكىللەنگەن مەنىۋى كامالەت بىلەن خاراكتېرلەنگەن بۇ ئۇلۇغۋار مىللىي روھ يارىماس ئېرىدىن رەنجىگەن ساھىبجامالدەك بىزدىن ئۈن-تىنسىز يىراقلاشماقتا. قاراڭ، بۇ ساھىبجامالنىڭ ئەسلىنى ئۇنتۇغان ۋە ئۆزىنى يوقاتقان ئېرى نېمە دېگەن بىچارە! بۇ ھەقىقەتەن بىر تال قوۋۇرغىسىدىن ئايرىلغان دۈمچەكلەرگە ئوخشاپ قالدۇق.

مەنبە: شىنجاڭ مەدەنىيىتى ژورنىلى 1996-يىللىق 6-سانىدىن ئېلىندى.

مەنزىل تورى ئېلكىتاپ گۇرۇپپىسى

www.Menzil.biz

book@menzil.biz menzilbiz@163.com